

نخستین نشریه ایرانی

با رویکرد به مسایل نظری ادبیات کودکان

مسعود میرعلایی

تردید و پرسش

آیا به راستی «قلمرو ادبیات کودکان»، نخستین نشریه ایرانی با رویکرد به مسایل نظری ادبیات کودکان است و پیشینه‌ای ندارد؟ آشکار است که برای از میان بردن تردیدها و سنجش درستی یا نادرستی این گزاره و یافته تاریخی و نیز پیدا کردن پاسخی شایسته به این پرسش، می‌بایست در این باره در گذشته مطبوعات ایران، به مطالعه و بررسی پرداخت.

دستاورد های این واری و بررسی چیست؟

الف - چهارده سال پیش‌تر از انتشار نخستین شماره «قلمرو ادبیات کودکان»، یعنی در سال ۱۳۵۲، دو نشریه تخصصی در حوزه مسایل کودک و نوجوان، به مطبوعات ایران افزوده شد که یکی از آن دو،^۱ نشریه‌ای است بی‌سابقه و با همان رویکرد ویژه به مسایل نظری ادبیات کودک در ایران؛ نشریه‌ای به نام «فصلنامه کانون».

ب - با توجه به این که نشریه تخصصی «فصلنامه کانون»، چهارده سال پیش‌تر از نشریه «قلمرو ادبیات کودکان» منتشر شده، نظر و «کشف» ارائه شده از سوی علی کاشفی خوانساری، باوری نادرست، سطحی و بدون پشتوانه علمی است. این نظر، برآمده از مطالعه و پژوهش واقعی و کارشناسانه در پیشینه مطبوعات ایران نبوده و نیست. بی‌گمان ارائه‌دهنده این نظر، آگاهانه به تحریف واقعیت پرداخته، ذوق‌زده و خودفریبانه، باور و سلیقه شخصی‌اش را کشف و نامود ساخته و آن را انتشار داده است.

آن چه در پی می‌آید، چند و چونی توصیفی است برای شناخت بهتر نخستین نشریه ایرانی با رویکرد به مسایل نظری ادبیات کودکان: «فصلنامه کانون».

ویژگی‌های «فصلنامه کانون»

«فصلنامه کانون» (Kanoon Quarterly)، نشریه‌ای است در اندازه‌های ۱۶/۵*۲۱/۵ سانتی‌متر که نخستین شماره آن در زمستان سال ۱۳۵۲ / ۱۹۷۴ march (تصویر شماره ۱) و آخرین شماره آن در اسفند ماه ۲۵۳۶ (۱۳۵۶) / February ۱۹۷۸ از سوی «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» منتشر شده است. در فاصله چهار ساله عمر این نشریه، تنها ۸ شماره (۴ شماره و ۲ مجلد) گردآوری و نشر یافته است.

در جدول شماره یک، فصل و سال انتشار، شمار صفحه‌های هر شماره و مجلد، جداگانه و برپایه اطلاعات چاپ شده بر روی جلد «فصلنامه کانون»، فراهم شده است.

بنابر داده‌های جدول شماره یک، انتشار فصلنامه کانون در دوره اول، منظم نبوده و گاه فاصله انتشار دو شماره آن، بیش از یک سال بوده است. با آن که لوگوی روی جلد نشریه، به نام «فصلنامه کانون» است و در «یادداشت»‌های آغازین هر شماره، از آن به «فصلنامه» یا «فصلنامه کانون» نام برده شده،^۲ اما در صفحه سه جلد همه شماره‌ها، نام نشریه «نسل نو» آورده شده و دربارهٔ نوع و روش نشریه، فاصله انتشار، دارنده امتیاز و مدیرمسئول آن، آمده است:

«بیست سال نقد ادبیات کودک» نام رشته «گزارش‌گونه»‌های علی کاشفی خوانساری است که در آن، به توصیف سالانه «نقد ادبیات کودک» ایران، در سال‌های ۱۳۵۸ تا ۱۳۷۷ پرداخته شده. این رشته گزارش‌ها در شماره‌های ۵۵-۶۴ ماهنامه کتاب ماه کودک و نوجوان (اردیبهشت - اسفند ۱۳۸۱) آمده است. بررسی و نقد کامل این گزارش‌ها را به نوشته‌های دیگر وامی‌گذارم و در این مقال و مجال، تنها به واکاوی و سنجش نظر و یافته‌ای که در پاره‌ای از گزارش «سال ۱۳۶۶» این گزارش‌ها آمده، می‌پردازیم. به این بهانه، تلاش شده است تا پاسخی شایسته، به پرسش پیش آمده، ارائه شود.

سراغاز

«مانند هر تأسیسی مطبوعات نیز «نخستین»‌هایی داشته است.»^۱ یکی از دستاوردهای سودمند پژوهش تاریخی در پدیده‌ای چون مطبوعات، شناسایی و کشف نخستین پیش‌گامان و نخستین کوشش‌ها و تلاش‌ها در این میدان فرهنگی است. اما هنگامی این کشف و شناخت، حقیقی و ارزشمند خواهد بود که پژوهنده / پژوهندگان، در فرآیند بازیابی و کاوش در داده‌های تاریخی، با ژرف‌نگری و به دور از پیش‌داوری و گرایش‌های ذهنی و شخصی، رفتار کند. علی کاشفی خوانساری، در پاره‌ای از گزارش توصیفی «بیست سال نقد ادبیات کودک؛ سال ۱۳۶۶» (کتاب ماه کودک و نوجوان، ش ۶۴ (بهمن ۱۳۸۱)، ص ۱۱۳ تا ۱۱۵)، خبر انتشار «دو نشریه تخصصی جدید در عرصه ادبیات کودک» ایران را در این سال بازگو می‌کند و درباره نام و نشان دومین نشریه تخصصی می‌نویسد: «دومین نشریه که در این سال متولد شد و هنوز با افت و خیزهایی به حیات خود ادامه می‌دهد [؟]، قلمرو بود [است]. اولین شماره قلمرو، در پاییز ۶۶ از سوی «دفتر هنر و ادب کودک و نوجوان»، با سردبیری رضا رهگذر [...] منتشر شد.»^۲ (همان، ص ۱۱۳). او سپس به نقل از «سرمقاله» شماره یک این نشریه، به بازنویسی سه مورد از «انگیزه‌ها و هدف‌های انتشار» آن که بیانگر نوع و روش نشریه است، می‌پردازد. آن‌گاه نظر و باور خود را درباره جایگاه این نشریه در تاریخ مطبوعات ایران، بدین‌گونه ارائه می‌دهد: «قلمرو عملاً اولین نشریه در طول تاریخ مطبوعات ایران بود [است] که تمام مطالب آن به مباحث نظری ادبیات کودک اختصاص داشت [دارد]». (همان، ص ۱۱۴).

به دیگر سخن، برپایه یافته و کشف تاریخی کاشفی خوانساری، تا پاییز سال ۱۳۶۶ و انتشار نشریه «قلمرو»، هیچ نشریه تخصصی دیگری درباره مسایل نظری ادبیات کودکان، در مطبوعات ایران پدید نیامده و منتشر نشده است. پیش از بررسی این نظر و یافته، اشتباهی را یادآوری می‌کنم:

عنوان درست و کامل نشریه‌ای که در رشته گزارش‌ها، بارها از آن به «قلمرو» نام برده شده، «قلمرو ادبیات کودکان» است. عبارت «ادبیات کودکان»، پس از واژه «قلمرو»، در لوگوی روی جلد و صفحه عنوان تمامی شماره‌های این نشریه به چشم می‌خورد. در واقع «ادبیات کودکان»، محدوده موضوعی «قلمرو» و در نتیجه، حوزه ویژه این نشریه را می‌شناساند.^۳

شماره نشریه	فصل انتشار	سال انتشار	شمار صفحه‌ها
دوره اول	اول	March / زمستان	۱۲۰
	دوم	August تابستان	۱۵۴
	سوم و چهارم	March / زمستان	۲۰+۲۱۴
دوره دوم	۱	June / تابستان	۱۲۴
	۲	؟	؟
	۳-۴	February / اسفند	۱۰۴
			۱۹۷۶ / ۱۳۵۴

(تصویر شماره ۲)

است:

۳. مسعود برزین، در کتاب «شناسنامه مطبوعات ایران از ۱۲۱۵ تا ۱۳۵۷ ش.». (انتشار ۱۳۷۱)، برای نشریه نامبرده، دو «شناسنامه» پدید آورده است: نخست با نام «کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان: فصلنامه آموزشی و ادبی. نشریه مؤسسه مزبور. سیروس طاهباز. کانون یک نشریه ماهانه خبری با عنوان «کارنامه» نیز منتشر می‌کند. ادامه دارد. تهران [...] از سال ۱۳۵۲ ش. ۱۹۷۳ م [۱۹۷۴] رک ما [راهنمای مجله‌های ایران]^۸ و دوم با نام «نسل نو» که داده‌های کتاب‌شناختی آن افزون بر نداشتن مأخذ، نادرست و غیرواقعی است: «نسل نو: نشریه هفتگی، ویژه جوانان. از انتشارات کانون [...] تهران [...] سال ۱۳۴۹ / ۵۰ ش. ۱۹۷۰/۷۱ م.»^۹

۴. محمد صدر طباطبایی، گردآورنده کتاب «راهنمای مطبوعات ایران ۱۳۰۴-۱۳۵۷» (انتشار ۱۳۷۸)، در دو شناسه جداگانه، به تکرار داده‌های کتاب‌شناختی مأخذهای ۱ و ۲ درباره فصلنامه کانون (نسل نو) پرداخته و بر آن داده‌ها، اطلاعات نادرستی نیز افزوده است:

«کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

نوع و روش: آموزشی، ادبی

مدیرمسئول: سیروس طاهباز [؟]

سرمدبیر: سیروس طاهباز

تاریخ انتشار: ۱۳۵۲-۱۳۵۶

محل انتشار: تهران

فاصله انتشار: سه ماه یک بار

وابسته به: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

مأخذ: راهنمای مجلات ایران [پوری سلطانی]^{۱۰}

و در شناسه دیگر، با مأخذ قرار دادن کتاب ایرج افشار و شاید گوشه‌چشمی به داده‌های نادرست کتاب پیشین، آورده است:

«نسل نو

نوع و روش: ویژه جوانان [؟]

صاحب امتیاز: هما زاهدی

مدیرمسئول: لیلی امیرارجمند

تاریخ انتشار: ۱۳۵۲

محل انتشار: تهران

فاصله انتشار: هفتگی [ایرج افشار از «فصلنامه کانون...» نام برده]

وابسته به: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

مأخذ: فهرست مقالات فارسی [ایرج افشار]^{۱۱}

برای مقایسه‌ای آسان و گذرا در روند پدید آمدن نادرستی و آشفتگی میان داده‌های کتاب‌شناختی اصل فصلنامه کانون (نسل نو)، با چهار منبع مهم فهرست مطبوعات ایران، جدول شماره ۲ فراهم شده است.

«نسل نو

مجله کتاب‌شناسی و ادبیات کودکان

نشریه‌ی سه‌ماهه‌ی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

دارنده‌ی امتیاز: هما زاهدی

مدیرمسئول: لیلی امیرارجمند

با نظارت سازمان انتشارات کانون»

این دوگانگی نام نشریه، در گذر زمان، بهانه‌ای برای راه‌یابی داده‌های نادرست و گمراه‌کننده در پاره‌ای از فهرست راهنمای مطبوعات ایران شده، تا آن جا که «فصلنامه کانون» و «نسل نو»، چون دو نشریه جدا از هم شناسانده شده است! برای شناخت و دستیابی دیدگاهی واقعی در این باره و از میان بردن نادرستی‌ها، به بررسی و سنجش گذرای روند پدید آمدن این آشفتگی، در چند فهرست راهنمای مطبوعات ایران، می‌پردازیم:

۱. پوری سلطانی، در کتاب «راهنمای مجله‌های ایران ۱۳۴۷-۱۳۶۸» (انتشار ۱۳۶۹)، بدون اشاره به نام «دارنده امتیاز» و «مدیرمسئول» نشریه، دیگر داده‌های کتاب‌شناختی این نشریه را چنین برشمرد است.

«کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان. فصلنامه

نوع: ادبی، آموزشی

تاریخ انتشار: ۱۳۵۲-۱۳۵۶

فاصله انتشار: فصلنامه

سرمدبیر: سیروس طاهباز [؟]

اشتراک: ۲۰۰ ریال، تک‌شماره ۵۰ ریال

وابسته به: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان»^{۱۲} [...]

در این «راهنما» نشریه‌ای به نام «نسل نو» و وابسته به کانون پرورش فکری...» شناسانده نشده است.

۲. یکی از نشریه‌های «دید شده» از سوی ایرج افشار، برای فراهم آوردن جلد چهارم کتاب «فهرست مقالات فارسی در زمینه تحقیقات ایرانی، ۱۳۵۱-۱۳۶۰» (انتشار ۱۳۶۹)، «دوره اول» همین «فصلنامه کانون» بوده که وی با نام «نسل نو» از آن نام برده است:

«نسل نو. تهران

فصلنامه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان

صاحب امتیاز: هما زاهدی

مدیرمسئول: لیلی امیرارجمند

دوره اول: ۱۳۵۲»^{۱۳}

این داده‌های درست کتاب‌شناسی که برپایه اصل نشریه (منبع دست اول) بازتاب یافته، از سوی گردآورندگان دو کتاب فهرست مطبوعات دیگر - که مأخذ داده‌های‌شان درباره فصلنامه کانون (نسل نو)، دو «منبع دست دوم» پیش گفته است - دستکاری و اجزای اطلاعاتی نادرست و گمراه‌کننده‌ای به آن‌ها افزوده شده؛ چنان که یک عنوان نشریه، به دو عنوان نشریه مستقل، دگرگون یافته و ثبت شده

نام کتاب / گردآورنده (تاریخ انتشار)	نام نشریه	نوع و روش نشریه	دارنده امتیاز	مدیرمسئول	سر دبیر	تاریخ انتشار	فاصله انتشار	وابسته به	محل انتشار	منبع و مأخذ استفاده شده
اصل نشریه	فصلنامه کانون (نسل نو)	کتاب‌شناسی و ادبیات کودکان	هما زاهدی	لیلی امیرارجمند	-	۱۳۵۲ تا ۱۳۵۶	سه ماه یک بار	کانون پرورش فکری...	تهران	اول
۱. راهنمای مجله‌های ایران / پوری سلطانی (۱۳۶۵)	کانون... فصلنامه کانون	ادبی و آموزشی	-	-	سپروس طاهباز	۱۳۵۲ تا ۱۳۵۶	فصلنامه	کانون...	تهران	اول
۲. فهرست مقالات فارسی... / چهارم، ایرج افشار (۱۳۶۵)	نسل نو	-	هما زاهدی	لیلی امیرارجمند	-	دوره اول ۱۳۵۲	فصلنامه	کانون...	تهران	اول
۳. شناسنامه مطبوعات ایران ۱۳۵۷-۱۳۵۷ ش. مسعود برزین (۱۳۷۱)	کانون...	آموزشی و ادبی	-	-	سپروس طاهباز	۱۳۵۲	فصلنامه	کانون...	تهران	مأخذ ۱
۴. راهنمای مطبوعات ایران ۱۳۵۷-۱۳۰۴ محمد صدر طباطبائی نایینی (۱۳۷۸)	نسل نو	ویژه جوانان	هما زاهدی	-	-	۱۳۴۹/۵۰	هفتگی	کانون...	تهران	بدون مأخذ
	کانون...	آموزشی، ادبی	-	سپروس طاهباز	سپروس طاهباز	۱۳۵۲ تا ۱۳۵۶	سه ماه یکبار	کانون...	تهران	مأخذ ۱
	نسل نو	ویژه جوانان	هما زاهدی	لیلی امیرارجمند	-	۱۳۵۲	هفتگی	کانون...	تهران	مأخذ ۱ و احتمالاً ۳

جدول شماره ۴: مقایسه داده‌های کتاب‌شناسی نشریه فصلنامه کانون (نسل نو) با چهار مأخذ فهرست مطبوعات ایران

شاید یکی از انگیزه‌های به کار بردن گردانندگان فصلنامه کانون از عنوان «نسل نو»، همنام شدن این نشریه با ماهنامه‌های دیگر باشد که از سال ۱۳۵۱ «برای جوانان» و از سوی «دارالتبلیغ اسلامی قم» انتشار می‌یافته است.^{۱۲}

انگیزه‌ها و هدف‌های تدوین و انتشار «فصلنامه کانون (نسل نو)»: نوع و

روش آن

روی جلد و در پایین لوگوی فصلنامه کانون، این جمله توصیفی درباره محدودۀ تخصصی و روش آن دیده می‌شود: «نشریه‌ی سه ماهه‌ی کتاب‌شناسی و ادبیات کودکان» و پشت جلد:

"A Quarterly Journal of the Institute for the Intellectual Development of Children and young Adults"

در طی «یادداشت» چهار صفحه‌ای نخستین شماره فصلنامه کانون (نسل نو) - زمستان ۱۳۵۲ - که نام نویسندۀ آن آورده نشده، درباره نیازها و ضرورت‌های تاریخی و انگیزه و هدف‌های تدوین و پدید آمدن بخش‌های چندگانه آن، آمده است:

این «فصلنامه» زاده ضرورت‌هایی است:

کتاب‌شناسی، به عنوان یک دانش و کتابداری، به عنوان یک فن، در کشور ما دارد پا می‌گیرد. در زمینه‌های عمومی - و یکی دو رشته تخصصی - از نخستین کوشش‌ها نتایجی به دست آمده است، در زمینه‌ی تخصصی کتاب‌شناسی نشریات کودکان و نوجوانان هم کارهایی انجام شده [...] لیکن واقعیت اینست که اگر کاری اساسی هم انجام شده باشد، مداومت و پیگیری در آن کار نبوده است، البته در نشریات ادواری کتاب‌شناسی، فهرست کتاب‌های ویژه‌ی کودکان و نوجوانان هم منعکس شده است، لیکن فهرست‌های عمومی برای کتاب‌شناس متخصص کتاب‌های کودکان، مرجعی دقیق نیست.» [...]

«فصلنامه» در درجه‌ی اول برای پیشبرد این هدف تدوین و منتشر می‌شود: فهرستی از کتاب‌های ویژه‌ی کودکان و نوجوانان هر ناشر [را] فراهم می‌کنیم. این فهرست تقریباً شامل همه‌ی کتاب‌های منتشر شده است، مگر آن که کتاب چنان بُنجلی باشد که به هیچ کاری نیاید. [تصویر شماره ۳] و آن‌گاه، فهرستی از «بهترین» کتاب‌های ویژه‌ی کودکان و نوجوانان به دست می‌دهیم - در این کار نظر ما بیشتر به کتاب‌های تألیفی است. البته گزیده‌ی از کتاب‌های ترجمه شده هم در فهرست «بهترین» خواهد آمد، لیکن باید توجه داشت که فهرست‌های اغلب ناشران ما را عنوان‌های ترجمه شده پُر می‌کند» [...]

بخش «بهترین کتاب‌ها» [کتاب‌های برگزیده ویژه کودکان و نوجوانان] به صورت فیش تدوین شده تا کار کتاب‌شناسان و کتاب‌داران آسان‌تر شود. ذیل هر فیش درون‌مایه (Theme) اثر و خطوط اصلی موضوع کتاب، با دیدی انتقادی، به دست داده می‌شود. این بخش ضمناً می‌تواند برای مراکز که جهت کودکان و نوجوانان کتاب تهیه می‌کنند، راهنمایی مفید باشد.» [تصویر شماره ۴]

«بخش دیگر «فصلنامه» - که به بخش بهترین [کتاب‌ها] منضم است - فیش‌هایی را شامل می‌شود که برای کتاب‌شناسان و کتاب‌داران مراکز جهانی کتاب کودک و متخصصان ناشران جهان تدوین شده است. در این بخش، عنوان هر کتاب نخست به الفبا و نشانه‌های بین‌المللی صوت‌شناسی، برگردان شده (ترانسکریپسیون Transcription) و سپس ترجمه‌ی انگلیسی هر عنوان آمده و آنگاه مشخصات کتاب با توضیحی اجمالی درباره‌ی نوع کتاب.» [تصویر شماره ۵] تردید نیست که این فهرست، هم از لحاظ فنی کار کتاب‌شناسانی را که با خط فارسی آشنا نیستند آسان می‌کند و هم توجه ناشران جهان را به کتاب‌های فارسی ویژه‌ی کودکان برمی‌انگیزد.

در بخش‌های دیگر کتابنامه [= فصلنامه]، مطالب نظری در باب ادبیات کودکان خواهد آمد و مقالاتی در بررسی و نقد کتاب‌های کودکان و مسایل مربوط به کتابداری کتابخانه‌های کودک، و معرفی نویسندگان، نقاشان و ناشران کتاب‌های کودکان.» فصلنامه کانون (نسل نو): دوره اول، ش اول، زمستان ۱۳۵۲،

صفحه‌های ۱-۳).

با توجه به یادداشت بالا و گذری بر عنوان و درونۀ مقاله‌های گرد آمده در شماره‌های فصلنامه کانون (نسل نو)، مهم‌ترین بخش‌ها و موضوع‌های شکل‌دهنده آن، عبارت‌اند از:

- «کتاب‌شناسی کتاب‌های کودکان و نوجوانان»،

- «مطالب نظری در باب ادبیات کودکان»،

- «مقالاتی در بررسی و نقد کتاب‌های کودکان»،

- «مسایل مربوط به کتابداری کتابخانه‌های کودک» و «معرفی نویسندگان، نقاشان و ناشران کتاب‌های کودکان».

گفتنی است، با آن که از سوی گردانندگان فصلنامه کانون (نسل نو) «تدوین و انتشار فهرستی از کتاب‌های ویژه کودکان و نوجوانان هر ناشر» جزو مهم‌ترین و «در درجه‌ی اول» هدف‌های تدوین و انتشار آن برشمرده شده، اما این کتاب‌شناسی تنها در شماره اول و دوم دوره اول نشریه، گردآوری و چاپ شده است. شماره اول، صفحه‌های ۸۵-۱۲۰ «فهرست کتاب‌های ویژه کودک و نوجوان چاپ شده در سال ۱۳۵۱ و نیمه‌ی اول ۱۳۵۲» و شماره دوم، صفحه‌های ۱۲۵-۱۵۴ «فهرست کتاب‌های ویژه کودک و نوجوان چاپ شده در نیمه‌ی دوم سال ۱۳۵۲».

در شماره‌های بعدی فصلنامه کانون، این بخش کنار گذاشته شده و تنها فیش‌های دو بخش «بهترین کتاب‌ها» و «کتاب‌های برگزیده» ویژه کودکان و نوجوانان، به زبان فارسی و انگلیسی بر روی کاغذ گلاسه، تک برگ و پرفراز شده و جداگانه ارائه و چاپ شده است. (تصویر شماره‌های ۴ و ۵) با نبود بخش «فهرست کتاب‌های ویژه کودکان و نوجوانان» که ۳۶ صفحه (۳۰ درصد) از شماره اول و ۳۰ صفحه (۱۹/۵ درصد) از شماره دوم حجم نشریه را در بر گرفته، صفحه‌های بیشتری از نشریه به مطالب نظری و دیگر مسایل ادبیات کودکان اختصاص یافته است.

تنوع و گوناگونی موضوع و درونۀ مقاله‌ها و نوشته‌های تألیفی و ترجمه شده در فصل نامه کانون (نسل نو)، چشم‌گیر و با ارزش بوده و با وجود گذر سه دهه از انتشار آن‌ها، هنوز تازه، خواندنی و آموزنده است.^{۱۳} نویسندگان و پژوهشگران مقاله‌های تألیفی فارسی، لیلی امیرارجمند، قدمعلی سرامی، محمود کیانوش، م. آزاد و سیروس طاهباز هستند و مقاله‌های غیرفارسی از سوی حسن پستا، غلامرضا امامی، محمدقاضی، م. ح. صدیق، کلود کرباسی به فارسی برگردانیده شده است. شمار بسیاری از این مقاله‌ها نام مترجم را بر خود ندارد.

با وجود چندین مقاله فارسی تألیفی ارزنده و ده‌ها مقاله ترجمه شده درباره مباحث نظری ادبیات کودکان در شماره‌های فصلنامه کانون (نسل نو)، متأسفانه، در دو مرجع مهم مقاله‌شناسی: «فهرست مقالات فارسی... ۱۳۵۱-۱۳۶۰» و «فهرست مقالات فرهنگی در مطبوعات ایران» (۱۳۵۵ و ۱۳۵۶)، نام و نشان هیچ یک از مقاله‌های چاپ شده در این نشریه، فهرست و شناسانده نشده است. به این سبب، برای آگاهی و بهره‌مندی بیشتر خوانندگان و پژوهشگران ادبیات و هنر کودکان، از موضوع مقاله‌های فصلنامه کانون، به وائوسی تفصیلی فهرست و داده‌های مقاله‌شناسی همه مطالب چاپ شده در شماره‌های آن، می‌پردازیم:

فصلنامه کانون (نسل نو): فهرست مطالب و نوشته‌ها

○ دوره اول، شماره اول، زمستان ۱۳۵۲، ۱۲۰ صفحه

۱. یادداشت [درباره هدف‌ها و انگیزه‌ها و بخش‌های نشریه]، ۴ صفحه.
۲. امیرارجمند، لیلی: کتاب، پایه ارزشمندی است برای تمامی فعالیت‌ها [یادداشت‌های نویسنده برای کتابداران کتابخانه‌های کودک، درباره فعالیت‌های آموزشی و هنری (جانبی) در کتابخانه‌های کودک]، ۱۵ صفحه.
۳. چمبرز، دیوی و: هنر داستان سرایی، مترجم؟
- ۱۱ صفحه. [ترجمه فصلی از کتاب «قصه گوئی و نمایش خلاق» که در سال ۱۳۶۶ متن کامل آن را با ثریا قزل‌ایاغ، به فارسی برگردانیده و از سوی مرکز نشر

دانشگاهی منتشر شده است. ر.ک: فصل دوم کتاب پیش گفته «بخش اول: قصه گوئی - راهنمای انتخاب و آماده کردن داستان»، ص ۲۱ تا ۳۱.

۴. گفت و گویی با فرشید مثقالی: نقاش، فیلم ساز و سرپرست گروه گرافیکست [کانون...]. ۸ صفحه. [همراه با تصویر رنگی برای کتاب «پسرک چشم‌آبی: جواد مجابی» اثر فرشید مثقالی].

۵. کالینن؛ برنیس ۱: انتقاد ادبی و ادبیات کودکان (مسائل ادبیات کودکان)، مترجم کلود کرباسی، ۲۰ صفحه.

۶. کالینن؛ برنیس ۱: عوامل تشکیل دهنده داستان نویسی روایتی (مسائل ادبیات کودکان)، مترجم؟، ۲۶ صفحه. [دو مقاله بالا، برگردانیده دو فصل اساسی از کتاب literature for children است.]

۷. فهرست ناشران و نام و نشان کتاب‌های ویژه‌ی کودکان و نوجوانان چاپ شده در سال ۱۳۵۱ و نیمه‌ی اول ۱۳۵۲، ۳۶ صفحه. [مشخصات کتاب‌شناختی بر پایه الفبایی نام ناشر و عنوان کتاب‌ها چیده و فهرست شده. نام کتاب، نویسنده، مترجم، نوبت چاپ، مکان نشر، نام ناشر، تاریخ نشر، شمار صفحه‌های کتاب و... داده‌های کتاب‌شناختی این فهرست است. (تصویر شماره [۳])

۰ دوره اول، شماره دوم، تابستان ۱۳۵۳، ۱۵۴ صفحه.

۱. یادداشت [درباره کمبودها و کاستی‌های فصل نامه و دیدگاه خوانندگان]، ۲ صفحه.

۲. دورنلس؛ لنی ورنک: آفرینش کتاب‌های کودکان و ارزش‌های فرهنگی، مترجم؟، ۱۱ صفحه. [مقاله یکی از گزارش‌های نهایی سمینار «ادبیات کودکان در آمریکای لاتین»، آوریل ۱۹۷۴ / فروردین ۱۳۵۳ در بونیس آیرس آرژانتین، به مرکز بین‌المللی «یونسکو» است.]

۳. آشنایی با تصویرگران ایران: نورالدین زرین‌کلک، ۷ صفحه. [زندگی نامه و کارنامه نورالدین زرین کلک و گفت‌وگو با وی درباره تصویرگری کتاب کودک؛ همراه با تصویر رنگی برای کتاب «قصه‌ی کرم ابریشم» نوشته و نقاشی زرین‌کلک]

۴. سرامی؛ قدمعلی: سهم کودکان در ادبیات گذشته‌ی ایران (طرح تجربی)، ۲۳ صفحه. [این مقاله پژوهشی، در کتاب «پنج مقاله درباره ادبیات کودک» - تهران: ترفند، ۱۳۸۰، صفحه‌های ۶۲-۹۱، دوباره چاپ شده است.]

۵. شرف؛ والتر: گرایش‌های کنونی در ادبیات کودکان، مترجم؟، ۱۶ صفحه. [این مقاله با «کمی ویرایش و خلاصه‌نویسی» در شماره ۳ «قلمرو ادبیات کودکان» (بهار ۱۳۶۸) صفحه‌های ۸۱-۹۳ دوباره نقل و چاپ شده است.]

۶. کالینن؛ برنیس ۱: سبک ادبی در قصه‌های روایتی [ادبیات کودکان]، مترجم؟، ۲۷ صفحه.

۷. ادمن؛ ماریون: ادبیات برای کودکان محروم، مترجم؟، ۲۲ صفحه.

۸. رزمبرگ؛ فول و یا: تجزیه و تحلیل محتوای کتاب‌های کودکان، مترجم؟، ۱۵ صفحه.

۹. چند نکته در تهیه فهرست سالانه کتاب‌های کودکان و نوجوانان، ۱ صفحه.

۱۰. فهرست ناشران و نام و نشان کتاب‌های ویژه‌ی کودکان و نوجوانان چاپ شده در نیمه دوم سال ۱۳۵۲، ۳۰ صفحه.

س ۰ دوره اول، مجلد سوم و چهارم، زمستان ۱۳۵۴، ۲۰+۲۱۴ صفحه. [این شماره از «فصلنامه کانون» اختصاص دارد به نشر پیام‌ها، مباحث عمومی، گزارش کشورهای شرکت‌کننده و قطعنامه «مجمع بین‌المللی ادبیات کودکان در خدمت آشنایی و همکاری جهانی» [به دو زبان فارسی و انگلیسی] که با حضور سی و پنج کارشناس، از بیست و یک کشور چهار گوشه‌ی جهان، در بهار گذشته [۱۳۵۴/۱۹۷۵] به ابتکار کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و با

همکاری مرکز یونسکو و کمیسیون ملی آن، در تهران تشکیل شد.» (به نقل از «یادداشت» صفحه ۱)

[پیام‌ها]:

۱. پیام فرح پهلوی، ۲ صفحه.

۲. گفتار لیلی امیراجمند مدیرعامل کانون پرورش فکری [...]. ۲ صفحه.

۳. پیام آمادو ماتار ام بو [= احمد مختار امبو] مدیرکل یونسکو، ۳ صفحه.

۴. گفتار فریدون اردلان، دبیرکل کمیسیون ملی یونسکو در ایران، ۳ صفحه.

۵. کار - نامه تهیه شده توسط دبیرخانه یونسکو پاریس، ۲۲ صفحه.

[درباره مسایل مربوط به تهیه و تولید کتاب برای کودکان و نوجوانان، به همراه «طرحی درباره روش گردآوری سنن شفاهی»]

۶. سخنان سرگئی میخالکوف، رئیس اتحادیه نویسندگان شوروی، ۲ صفحه.

۷. سخنان آسن بوسف، نویسنده بلغارستان، ۵ صفحه.

مباحث عمومی

۸. پلوفسکی؛ آن [= آن پلوفسکی]: آیا ادبیات کودکان می‌تواند صلح پدیدآورد؟، ۱۰ صفحه.

۹. رول؛ دوشان: تصویرگری و ادبیات کودکان، ۵ صفحه.

۱۰. کیانوش، محمود: کودکان و شعر، ۴ صفحه.

۱۱. آزاد. م [= محمود مشرف آزاد تهرانی]: بازآفرینی در ادبیات کودکان، ۵ صفحه.

گزارش کشورها:

۱۲. هورن؛ ویلا: کتاب‌های کودکان در استرالیا، ۱۷ صفحه.

۱۳. واتانابه؛ شیکتو: درباره کتاب‌های کودکان ژاپن، ۱۷ صفحه.

۱۴. راثو؛ موهینی: کتاب‌های کودکان در هند، ۴ صفحه.

۱۵. له وازور؛ زیگلیندسیلتا: کتاب‌های کودکان در کانادا، ۱۰ صفحه.

۱۶. هاویلند؛ مری ویرجینیا: تحلیلی از ترجمه کتاب‌های کودکان در آمریکا، ۱۰ صفحه.

۱۷. گیور؛ مری ویرجینیا: تحلیلی از ترجمه کتاب‌های کودکان در آمریکا، ۱۰ صفحه.

۱۸. دوماتووانی؛ فریدا شولتز: کتاب‌های کودکان در آرژانتین، ۶ صفحه.

۱۹. دورنلس؛ لنی ورنک: نکاتی چند درباره کتاب‌های کودکان در برزیل، ۷ صفحه.

۲۰. لانگریج؛ پل: کتاب‌های کودکان در بریتانیا، ۵ صفحه.

۲۱. دسپینت؛ ژانین: موقعیت کتاب‌های کودکان در فرانسه، ۷ صفحه.

۲۲. پوئه زیو؛ کارلا: گرایش‌های تازه در ادبیات کودکان و نوجوانان ایتالیا، ۸ صفحه.

۲۳. ویلاسانته؛ کارمن براوو: سودمندی یا هنر در ادبیات کودکان اسپانیا، ۸ صفحه.

<p>بوشیج، نیما آهو و پرند هـا . نقاشی از بهمن داد خواه . تهران ، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ، ۱۳۵۲ . ۲۲ ص . مصور .</p>	<p>Yušiji, Nimā Āhu va Parandehā (The dear and the birds). Illus. Bahman-e Dādxāh. Tehrān, Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults, 1973. 22 p. illus.</p>
--	--

<p>بهرنگی، صمد ماهی سیاه کوچولو . نقاشی از فرشید مثقالی . تهران ، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ، ۱۳۵۱ . ۲۴ ص . مصور .</p>	<p>Behrangī, Samad Māhi-ye siāhe kučūlu (The little black fish). Illus. Faršid-e Mesqāli. Tehrān, Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults, 1972. 24 p. illus.</p>
---	---

<p>مجابی، جواد . پسرک چشم آبی . نقاشی از فرشید مثقالی . تهران ، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان ، ۱۳۵۱ . بدون شماره صفحه . مصور .</p>	<p>Mojābī, Javād Pesarake češm ābi (The blue-eyed boy). Illus. Faršid-e Mesqāli. Tehrān, Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults, 1972. n.p. illus.</p>
--	---

۸. لاتمن، هریبت: انتشارات مشترک آسیا برای کودکان جهان، مترجم؟، ۹ صفحه.
۹. دون، فاطمه حمید: کتاب‌های ویژه برای ذهن‌های جوان، مترجم حسن پستا، ۱۲ صفحه. [گزارش ارائه شده به سمینار یونسکو، درباره تولید و توزیع کتاب‌های کودک و نوجوان در آسیا، کوالالامپور، دسامبر ۱۹۷۵/۱۳۵۴]
۱۰. ژان، ایزابل: نقد کتاب‌های کودکان، مترجم محمدقاضی، ۶ صفحه
۱۱. ماتسونوکا، کیوکو: مسئولیت ما بزرگسالان چیست؟ مترجم؟، ۷ صفحه [درباره کودکان و کتاب‌های ویژه آنان]
۱۲. اورباستر، توردیس: سیمای کودکان استثنایی در ادبیات، مترجم؟، ۱۴ صفحه. [سخنرانی در گردهمایی کارشناسان ادبیات کودکان، دانمارک. از این سخنران کتاب «نقش کتاب‌های کودکان در همسازی کودکان معلول با جریان زندگی روزمره»، مترجم ثریا قزل ایاغ، در سال ۱۳۶۱ از سوی شورای کتاب کودک منتشر شده است.]

سرانجام

واقعیت‌های بیرونی، چه پسند ما باشد و چه نباشد، بی‌گمان هست؛ این هستی نه با نادیده گرفتن و چشم‌پوشی از سوی ما، نیستی می‌یابد و نه به دلخواه ما شکل می‌گیرد. بنابراین، درست نیست که بر پایه ذهنیات مان آزادانه به دگرگونی‌شان بپردازیم و اگر هم در ذهن مان دگرگونی یابد، فرایند و دستاوردهای آن، چیزی جز تحریف نخواهد بود، نه پژوهش و نظری واقعی. «تحقیق تنها یک سرانجام دارد: کشف غایی حقیقت. هدف تحقیق، یادگیری آن چیزی است که تاکنون شناخته نشده است؛ جست‌وجوی سؤالات مهمی که هیچ پاسخ قطعی برایش یافته نشده و کوشش برای یافتن پاسخ آن سؤالات، به وسیله حقایق مربوط و تفسیر آن حقایق»^{۱۳}

۲۴. نگولسکو؛ میخائیل: کتاب‌های کودکان و نوجوانان در رومانی، ۵ صفحه.
۲۵. شورای کتاب کودک ایران: گسترش ادبیات کودکان ایران در دهه گذشته، ۳ صفحه.
۲۶. طاهباز؛ سیروس: کوشش‌های کانون پرورش فکری [...] در زمینه‌ی تهیه کتاب و گسترش کتابخوانی کودکان و نوجوانان، ۱۳ صفحه.
۲۷. گزارش نهایی مجتمع بین‌المللی ادبیات کودکان در خدمت آشنایی و همکاری جهانی، تهران ۲۵-۳۱.

- ارديهشت ۱۳۵۴، ۲۰ صفحه [همراه با متن انگلیسی این گزارش و ۸ صفحه تصویر تک رنگ از محل برگزاری و شرکت‌کنندگان]
- دوره دوم، شماره ۱، تابستان ۲۵۳۶ [۱۳۵۶]، ۱۲۴ صفحه.
۱. یادداشت [افزوده شدن بخش‌های تازه به «فصلنامه»]، ۲ صفحه.
۲. کتاب برای همه، برنامه عمل [تهیه شده توسط مرکز «یونسکو» به مناسبت سال جهانی کتاب برای گسترش کتابخوانی (۱۹۷۷/۱۳۵۶)].
۳. هیوس؛ هلن: کمال بخشیدن به ذوق ادبی در آموزش ابتدایی؛ مترجم؟، ۳۶ صفحه.
۴. عباسی، دولت آبادی، سرامی (قدمعلی) و طاهباز (سیروس): بررسی محتوای کتاب‌های غیردرسی کودکان و نوجوانان، ۳۵ صفحه. [بررسی و پژوهش در ۲۰۰ افسانه عامیانه ایرانی و ۱۰۹ قصه ویژه کودکان و نوجوانان از نویسندگان معاصر ایران]
۵. آشنایی با نویسندگان جهان. درباره سمیر عبدالباقی داستان‌نویس، شاعر معاصر مصری و داستان «پرندگان سپیدآزاد»، مترجم غلامرضا امامی، ۱۰ صفحه.
۶. دیویونگ؛ میندرت: خروش خلاقیت، مترجم حسن پستا، ۱۱ صفحه [میندرت دیویونگ نویسنده کتاب «لک لک‌ها بر بام» ترجمه باهره انور، انتشارات کانون ...]

○ دوره دوم، شماره ۲، ؟ ، ؟

- متأسفانه با پیگیری و جست‌وجوهای فراوانی که در چندین کتابخانه، مانند کتابخانه مرجع کانون پرورش فکری... تهران و مشهد، کتابخانه تحقیقاتی شورای کتاب کودک و... تا هنگام پایان یافتن این نوشته، انجام شد، نتوانستیم به این شماره نشریه دسترسی پیدا کنیم.
- دوره دوم، مجلد ۳-۴، اسفند ۲۵۳۶ [۱۳۵۶]، ۱۰۴ صفحه.
 ۱. یادداشت، ۲ صفحه.
 ۲. نوریان؛ ع: در پیرامون آموزش مکتب خانه‌ای [ایران]، ۱۶ صفحه.
 ۳. بیللوری؛ ه: پیرامون نخستین گام‌ها در راه ایجاد ادبیات کودکان در ایران و دیدگاه تربیتی ایرج میرزا، مترجم ح، صدیق، ۸ صفحه.
 ۴. سرامی؛ قدمعلی: بررسی محتوای فرهنگ عامه از محتوای قصه‌های عامیانه فارسی، ۱۰ صفحه. [جمع‌بندی و تحلیل ۲۰۰ افسانه عامیانه و ۱۰۹ داستان امروزی کودکان]
 ۵. بدرطالعی؛ فاطمه و منیژه صبا: نقش زن در ادبیات کودکان سرزمین ما، ۳ صفحه. [جمع‌بندی و تحلیل ۲۰۰ افسانه عامیانه و ۱۰۹ داستان امروزی کودکان، از این چشم‌انداز]
 ۶. [نقد و بررسی کتاب] کلاته نان، نوشته غلامحسین ساعدی؛ منتقد؟، ۳ صفحه.
 ۷. طاهباز؛ سیروس: قدیمی‌ترین شعر برای کودکان [ایران]، ۱۴ صفحه. [این مقاله در دو نشریه دیگر مجدداً چاپ شده: هفته نامه کتاب جمعه: سال اول، ش ۲۳ (۲۷ دی ماه ۱۳۵۸)، ص ۱۰۴-۱۱۵ «قدیمی‌ترین شعر برای کودکان» و ماهنامه آینده، سال دهم، مجلد ۴ و ۵ (تیر، مرداد ۱۳۶۳)، ص ۳۱۶-۳۲۵ «شعر برای کودکان»]

علی کاشفی خوانساری، در جایگاه منتقد، به دیگران آموزش و پند «لزوم مطالعه و تتبع بیشتر در تحقیقات تاریخی و پرهیز از تعجیل»^{۱۴} می‌دهد، اما هنگامی که خود در جایگاه یکی از دست‌اندرکاران ادبیات کودک جای می‌گیرد و به اظهار نظر می‌پردازد، چنان رفتار نمی‌کند و به بسیاری از اندرزه‌ها و آموخته‌هایش پای بند نیست.

* * *

در پایان، به یکی از کاستی‌های مهم گزارش‌های «بیست سال نقد ادبیات کودک» اشاره‌ای گذرا می‌کنیم:

پایه و مبنای تمامی داده‌ها و اطلاعات آورده شده در گزارش‌های چندگانه «بیست سال نقد...»، در واقع، گرد آمده و فراهم شده پایه‌ای از جست‌وجوها و دستاوردهای پروژه پژوهش گروهی است با عنوان «وضعیت نقد ادبیات کودک و نوجوان ایران: ۱۳۵۸-۱۳۷۷». این پژوهش «به سفارش معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و با وساطت دفتر مطالعات ادبیات داستانی وزارت ارشاد»، در فاصله سال‌های ۷۸ تا ۱۳۸۰ انجام گرفته است.^{۱۵}

علی کاشفی خوانساری، در جایگاه سرپرست این گروه پژوهشی، در سخنرانی‌اش در «هفدهمین نشست نقد آثار ادبی کتاب ماه کودک و نوجوان» (تهران؛ شهریور ۱۳۸۱)، به بیان گزارش و جمع‌بندی دستاوردهای این پژوهش پرداخته و در آن جا، از «تنها نبودن» و «بار اصلی زحمت» پژوهش که برعهده همکارانش بوده، یاد کرده و گفته است: «لازم می‌دانم که این توضیح ضروری را عرض کنم که در انجام این پژوهش، بنده تنها نبودم و بار اصلی زحمت، به عهده همکاران بنده بود که در جست‌وجوهای کتابخانه‌ای و هم‌چنین بسیاری از فعالیت‌های آماری و امثالهم، کمک کردند.» (کتاب ماه کودک و نوجوان، ش ۵۹ (شهریور ۱۳۸۱)، ص ۱۰).

اما او در این جا، نه در مقدمه رشته گزارش‌های «بیست سال نقد...» و نه در «فصل»‌های جداگانه آن، هیچ یاد و نامی از این پژوهش گروهی و دستیاران و همکارانش نکرده؛ تنها در مقدمه گزارش‌ها به این جمله اشاره و بسنده کرده که: «متن حاضر بخشی از یک تحقیق چاپ نشده است.» (کتاب ماه کودک و نوجوان، ش ۵۵ (اردیبهشت ۱۳۸۱)، ص ۶۵).

این مال خود کردن و نادیده گرفتن توانایی‌ها و کوشش‌های گروهی دیگران، رفتاری غیرحرفه‌ای و به دور از اخلاق و منش پژوهندگی است. بایسته بود که وی، همراه با نام خود، نام و نوع همکاری هر یک از «کارکنان پژوهشی»‌اش را در مقدمه و دیگر قسمت‌های گزارش‌ها یادآوری می‌کرد.

پانویس و یادداشت:

۱. ر.ک به: ماهنامه کتاب ماه کودک و نوجوان، ش ۵۹ (شهریور ۱۳۸۱)، ص ۹ تا ۱۹.
۲. ر.ک به: فصلنامه پژوهشنامه ادبیات کودک و نوجوان، ش ۲۸ (بهار ۱۳۸۱)، ص ۳۴ تا ۳۶.
۳. مسعود برزین: «تجزیه و تحلیل آماری مطبوعات ایران ۱۳۵۷-۱۳۷۵» ش... - تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۰، ص.
۴. از ده شماره منتشر شده این گاهنامه تا سال ۱۳۷۵، شش شماره نخست آن، به «سردبیری»، «مسئول» و «کوشش» محمدرضا سرشار (رضا رهگذر) و شماره‌های هفت تا ده آن به «سردبیری» مهدی حجوی انتشار یافته است. انتشار این نشریه از شماره پنج (۱۳۶۹) به بعد، برعهده «حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی» بوده.
۵. علی کاشفی، در جایگاه منتقد، در یادداشتی بر جلدهای سوم و چهارم کتاب «تاریخ ادبیات کودکان، دوره مشروطه» از این که مؤلفان آن، عنوان «روزنامه وقایع اتفاقیه» را، «وقایع اتفاقیه» آورده‌اند، انتقاد کرده و نوشته است: «اشتباه دیگری که در این عبارت وجود دارد، نامیدن روزنامه وقایع اتفاقیه، به وقایع اتفاقیه است. در حالی که کلمه روزنامه، جزو نام این نشریه بوده است و در تمام مدت ده سال انتشار این نشریه (تا زمان تغییر نام آن) کلمه روزنامه در نام و لوگوی نشریه وجود داشته است.» ر.ک به: کتاب ماه ادبیات و فلسفه، مجلد ۶۵ و ۶۶ (اسفند ۸۱، فروردین ۱۳۸۲) ص ۱۳۷ و جویایه آن، همان منبع، ش ۶۸ (خرداد ۱۳۸۲)، ص ۱۲۰-۱۲۴.

۶. نشریه دیگر، «پویه»، «فصلنامه آموزشی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان» نام دارد. شماره نخست این نشریه، همزمان با «فصلنامه کانون» و در زمستان سال ۱۳۵۲ منتشر شد. درونه نوشته‌های فراهم شده در هر شماره از دوره قدیم این گاهنامه «درباره یک موضوع خاص» و عمومی کودکان و نوجوانان و به شکل «ویژه‌نامه» است که «به مسایل آموزشی کتابداران [کانون...]] نظر دارد». (ر.ک به: «سرمقاله» شماره یک «پویه»، زیر نظر عبدالرسول نفیسی، چاپ اول ۱۳۵۲، چاپ دوم ۲۵۳۵ (۱۳۵۵)، ص ۳-۱) موضوع نوشته‌ها و مقاله‌های چهار شماره نخست «پویه»، چنین است:

شماره ۱: «ویژه مباحث عمومی آموزش».

شماره ۲: «ویژه کتاب و کودک».

شماره ۳: «ویژه تلویزیون و کودک».

شماره ۴: «شناخت بازی کودکان».

۷. مثلاً در «یادداشت» شماره اول، سال اول، ص ۱، این نشریه «فصلنامه» و در «یادداشت» شماره دوم، سال اول، ص ۱، «فصلنامه کانون» خوانده شده است.

۸. سلطانی، پوری و با همکاری رضا اقتدار: «راهنمای مجله‌های ایران ۱۳۴۷-

۱۳۶۸». تهران: کتابخانه ملی ایران، ۱۳۶۹، ص ۲۱۵، شناسه ۸۱۱ هم‌چنین: «راهنمای مجله‌های ایران ۱۳۵۲». تهران: مؤسسه تحقیقات و برنامه‌ریزی علمی و آموزشی، مرکز خدمات کتابداری، ۱۳۵۳، ص شناسه و «راهنمای مجله‌های ایران ۲۵۳۶ (۱۳۵۶)». - ص ۱۰۴، شناسه ۲۴۸.

۹. افشار؛ ایرج: «فهرست مقالات فارسی در زمینه تحقیقات ایرانی ۱۳۵۱-۱۳۶۰»، جلد چهارم. - تهران: علمی و فرهنگی، ۱۳۶۹. بخش «فهرست دیده شده‌ها»، صفحه هشتاد و یک.

۱۰. برزین؛ مسعود: «شناسنامه مطبوعات ایران از ۱۳۱۵ تا ۱۳۵۷» ش... - تهران: بهجت، ۱۳۷۱، ص ۳۲۴.

۱۱. همان؛ ص ۴۰۴.

۱۲. صدر طباطبایی نائینی؛ محمد: «راهنمای مطبوعات ایران ۱۳۰۴-۱۳۵۷». دوجلد. - تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها، ۱۳۷۸، ص ۵۶۹، شناسه ۳۶۱۷.

۱۳. همان؛ ص ۷۰۳، شناسه ۴۴۶۴.

۱۴. ر.ک به: راهنمای مجله‌های ایران ۱۳۴۷-۱۳۶۸، ص ۴۰۹، شناسه ۱۰۵۴.

۱۵. غلامرضا منفرد، در «فهرست‌گونه» توصیفی‌اش: «معرفی کتاب‌های تئوریک ادبیات کودک و نوجوان»، فصلنامه کانون را به‌گونه زیر شناسانده است: «فصلنامه کانون (شامل ۶ جلد از ۱۳۵۲ تا ۱۳۵۶) گردآورنده و ناشر: کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان».

مباحث: - معرفی تحقیقات پیرامون کتاب‌های کودکان و نوجوانان

- مقالات تألیفی و ترجمه شده در زمینه ادبیات کودکان و نوجوانان

- نقد و بررسی کتاب‌های کودکان و نوجوانان»

ر.ک به: رویش غنچه؛ ویژه‌نامه دومین سمینار ادبیات کودکان و نوجوانان؛ شماره ۱، تهران، [۱۳۷۱]، ص ۳۵.

۱۶. شاید همین آموزندگی مقاله‌ها سبب شده باشد که مقاله «گرایش‌های کنونی در ادبیات کودکان»، نوشته والتر شرف (چاپ شده در فصلنامه کانون، دوره اول، ش دوم، ص ۴۴-۵۹)، از سوی گردانندگان گاهنامه «قلمرو ادبیات کودکان»، گزینش و در شماره ۳ (بهار ۱۳۶۸)، با کمی ویرایش و خلاصه‌نویسی در صفحه‌های ۸۱ تا ۹۳ آن نقل و دوباره چاپ شود. با این توضیح: «انتخاب و خلاصه شده از (فصل نامه کانون)، دوره اول، شماره دوم...» (همان، ص ۹۳ پانویس دوم).

۱۷. فصلنامه «فهرست مقالات فرهنگی در مطبوعات ایران». - تهیه و تنظیم: احمد تابش، باقر حجازی. - تهران: مرکز اسناد فرهنگی آسیا. دوره اول، ۴ شماره، ۱۳۵۵، دوره دوم، ۴ شماره ۲۵۳۶ (۱۳۵۶).

۱۸. لیدی؛ پل: «تحقیق کاربردی: برنامه‌ریزی و طراحی». - مترجم علی باران،

تهران: دانشگاه آزاد اسلامی، مرکز انتشارات علمی، ۱۳۸۰، ص ۳.

۱۹. ماهنامه «کتاب ماه ادبیات و فلسفه»، مجلد ۶۵ و ۶۶، ص ۱۳۹ «اشتباهات تاریخی یک کتاب تاریخی».